

УДК 343.98

Д. В. Андреев,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

Поняття «незаконний обіг зброї» охоплює комплекс правопорушень, які передбачені чотирнадцятьма статтями Кримінального кодексу України. Всі злочини об'єднує один предмет злочину, яким є зброя. Під час розслідування цих злочинів обов'язково призначається експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Різноманітність видів зброї і способів учинення злочинів обумовлює необхідність призначення інших судових експертиз.

Ключові слова: незаконний обіг зброї, спеціальні знання, судові експертизи.

Постановка проблеми. Несприятлива соціальна й економічна обстановка в країні призвела до різкого збільшення незаконного обігу зброї та її використання у протиправних діях. Тому протидія незаконному обігу зброї є одним із пріоритетних сучасних напрямків діяльності правоохоронних органів. Зазначимо, що серед фахівців з кримінального права, кримінології та криміналістики поняття «зброя» на сьогодні залишається дискусійним. Незважаючи на наявність цілого ряду праць, присвячених «зброєзнавству», залишається відкритим питання щодо суті зброї в широкому розумінні. Не вдаючись у подробиці дискусії щодо правового поняття зброї, наведемо, на наш погляд, найбільш вдале визначення, сформульоване В. М. Плєскачевським: «зброя у криміналістиці – це матеріальний засіб індивідуального застосування, конструктивно і функціонально призначений для нанесення летальних пошкоджень людині чи тварині, а також

спеціального руйнування перешкод» [1, с. 310]. Виходячи з цього визначення, до зброї, в широкому сенсі слова, можуть бути також віднесені боєприпаси, вибухові речовини і вибухові пристрої.

«Незаконний обіг зброї» – узагальнений термін, який включає протиправні кримінально карані дії з різними видами зброї, бойовими припасами та вибуховими речовинами, а саме: переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (ст. 201 КК України); викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262, 410 КК України); носіння, зберігання, придбання, передачу, збут, виготовлення, ремонт (ст. 263, 265¹ КК України); переробку, фальсифікацію, видалення чи зміну маркування (ст. 263¹ КК України); недбає зберігання (ст. 264 КК України); порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення, поводження (ст. 267, 414 КК України); незаконне перевезення на повітряному судні (ст. 269 КК України); умисне чи необережне знищення або пошкодження (ст. 411, 412 КК України); втрату або зіпсування (ст. 413 КК України); розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування (ст. 440 КК України). Усі зазначені правопорушення об'єднує однаковий предмет злочину – зброя, в тому числі бойові припаси, вибухові речовини та пристрої.

Розслідування незаконного обігу зброї викликає необхідність застосування спеціальних знань у формі проведення судових експертиз. Висновок експерта, який надається за результатами науково обґрунтованого дослідження, є об'єктивним джерелом доказів у кримінальному провадженні (ст. 84 КПК України). Узагальнення слідчої практики свідчить, що судові експертизи призначалися у всіх кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї. Обов'язковим під час розслідування таких протиправних діянь є встановлення того, що виявлені у процесі розслідування об'єкти належать до вогнепальної, холодної або іншої зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв, тобто є предметами вказаних злочинів. Установлення цього факту вимагає проведення судової експертизи.

Стан дослідження. Вагомий внесок у загальну теорію та практику призначення і проведення судових експертиз зробили такі вітчизняні та закордонні вчені: Т. В. Авер'янова, А. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, Г. І. Грамович, Н. І. Клименко, Ю. Г. Корухов, В. К. Лисиченко, Ю. К. Орлов, І. В. Пиріг, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, Е. Б. Сімакова-Єфремян, М. Я. Сегай, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаковський та ін. У роботах Д. П. Біленчука, В. Є. Бергера, В. В. Бірюкова, В. В. Владимірова, В. Ф. Гущина, Б. М. Єрмоленка, С. Д. Кустановича, Я. В. Новака, В. А. Ручкіна, А. В. Кофанова, Є. І. Сташенка, Є. М. Тіхонова та інших науковців найбільш повно розкрито можливості балістичної експертизи у дослідженні зброї під час розслідування

злочинів. Водночас сучасні потреби практики розслідування незаконного обігу зброї потребують детальнішого висвітлення питання щодо проведення як балістичної, так і інших видів експертиз.

Метою роботи є визначення комплексу судових експертиз, які проводяться під час розслідування незаконного обігу зброї.

Виклад основного матеріалу. Застосування спеціальних знань у формі експертизи під час розслідування незаконного обігу зброї залежить від виду зброї та способу вчинення злочину. З урахуванням розмаїття злочинів, предметом яких є зброя, для розслідування може бути запропоновано комплекс експертиз, серед яких обов'язково є експертиза зброї та слідів її застосування, експертиза вибухових пристроїв, експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу). Обов'язковість проведення цих експертиз пояснюється необхідністю встановлення предмета злочину, тобто належності виявлених об'єктів, предметів до певного виду зброї, вибухових речовин або пристроїв.

Зазначимо, що з 2015 р. згідно із наказом Міністерства юстиції України традиційну балістичну експертизу було перейменовано на експертизу зброї та слідів і обставин її використання [2]. Підставою вказаної зміни стало розширення об'єктів експертного дослідження, оскільки крім індивідуальної вогнепальної, холодної зброї та боєприпасів на експертизу направляється зброя з некінетичним принципом ураження (нереактивні вогнемети, електрошокові пристрої тощо), гранатомети, ствольна артилерійська зброя, ракетно-реактивна зброя тощо.

Першочерговим завданням експертизи зброї та слідів і обставин її використання є встановлення належності об'єктів до певного виду зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів. До предмета вказаної експертизи належить встановлення інших характеристик зброї, важливих для кримінального провадження: визначення системи (типу, виду, моделі) зброї та боєприпасів до неї, зразка (для виробів промислового виробництва), визначення стану (справності) зброї, боєприпасів, придатності для використання за призначенням, встановлення способу виготовлення або факту переробки зброї, боєприпасів, встановлення належності об'єктів до частин (деталей) зброї тощо. Близькими за цілями є завдання експертизи вибухових пристроїв, які включають визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та класифікаційної категорії пристрою (системи, моделі), встановлення (опис) конструкції пристрою та способу його виготовлення, встановлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо), особливостей вибухового механізму, встановлення засобу підривання. Для пошуку злочинця перед вибухотехнічним експертом ставляться завдання з встановлення наявності спеціальних знань (професійних навичок) у галузі вибухової справи в особи, яка виготовила вибуховий пристрій.

Експертизою вибухових речовин і продуктів вибуху (постріду) встановлюється факт належності об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів; спосіб виготовлення вибухових речовин; виявляються мікросліди вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях. Такими носіями є тканина одягу підозрюваного, пакети, коробки та інші місткості, в яких могла знаходитися, зберігатися зброя, а також деталі та частини конструкції пристрою, який вибухнув.

Під час розслідування незаконного обігу зброї нерідко слід установити джерело виготовлення досліджуваних предметів, справжність довірливих документів, правильність ведення обліку зброї на підприємстві чи у військовому підрозділі, ототожнити особу, причетну до правопорушення, й т. ін. З цією метою виникає необхідність призначення низки експертиз.

За допомогою трасологічної експертизи цілого за частинами може бути встановлено належність знайдених у різних місцях окремих деталей одному екземпляру зброї або вибуховому пристрою. Нерідко злочинці для унеможливлення встановлення джерела походження зброї знищують заводські номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї. Трасологічна експертиза рельєфних знаків дозволяє відновити спіялані (забиті), слабовидимі номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї. Ще один підвид трасологічної експертизи – дактилоскопічне дослідження – спрямовано на виявлення слідів рук на поверхнях зброї з метою ідентифікації особи, яка тримала в руках зброю, та викриття злочинця.

Для встановлення фактів розкрадань або незаконного володіння зброєю важливого значення набувають дослідження бухгалтерських документів, посвідчень на право володіння зброєю, які здійснюються в процесі почеркознавчої експертизи й технічної експертизи документів. Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця, тобто особи, від імені якої виконано рукописний текст, буквені або цифрові записи, підписи у реквізитах, графах, рядках документів. У процесі проведення технічної експертизи документів установлюються факти і способи внесення змін у документи (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявляється їх первинний зміст. Окрім того, експертом виявляються залиті, замазані, вицвілі та інші слабовидимі або невидимі тексти, а також тексти на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони нанесені, не перетворився на попіл, установлюється цілий документ за його частинами. Важливими завданнями експертизи документів є виявлення монтажу, наприклад переклеювання фотографії у свідоцтві на право володіння зброєю; способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле у документах; ідентифікація печаток, штампів, факсиміле тощо за їх відтискаками.

Одним з ефективних засобів виявлення осіб, причетних до незаконного обігу зброї, є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій найчастіше фіксується за допомогою технічних засобів (ст. 252 КПК України), а отримана інформація підлягає дослідженню спеціалістами або експертами (ст. 266 КПК України). Для встановлення обставин справи аудіо-, відеоматеріали направляються в спеціалізовану експертну установу для проведення лінгвістичної експертизи усного мовлення, портретної експертизи, фототехнічної експертизи або експертизи відеозвукозапису. Експертизи відеозвукозапису та лінгвістичні експертизи усного мовлення проводяться з метою розв'язання ідентифікаційних та діагностичних завдань і вирішують питання, що стосуються встановлення кількості та ототожнення осіб, які брали участь у зафіксованих розмовах. У межах лінгвістичної експертизи ідентифікація осіб здійснюється за лінгвістичними ознаками усного мовлення, в експертизі відеозвукозапису ототожнення особи реалізується за фізичними параметрами голосу. Основним завданням портретної експертизи є ідентифікація особи за ознаками зовнішності, а фототехнічної експертизи – ототожнення предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на фотознімках чи відеозаписах.

Факт носіння зброї особою або збереження зброї у певному місці можна встановити, призначивши експертизу матеріалів, речовин та виробів з метою виявлення слідів металізації на поверхні тканини чи інших предметів. Цією експертизою також установлюється матеріал зброї, яка виготовлена саморобним способом, що сприяє пошуку джерела походження. У ситуації виявлення історичних зразків зброї призначається мистецтвознавча експертиза, якою встановлюється належність предмета до антикварної зброї, її історичне значення, культурна цінність.

На закінчення слід зазначити, що результативність і доказове значення експертного дослідження багато в чому залежать від якісної підготовки об'єктів. Найбільш відповідальною є підготовка зброї. Зброю (вогнепальну стрілецьку зброю, пістолети й револьвери, гвинтівки, гранатомети, міномети й ін.), яка направляється на експертизу, необхідно розрядити. Зброя та боєприпаси до неї надаються на експертизу особою, яка призначила експертизу, особисто або її представником, оскільки пересилка таких небезпечних об'єктів поштою не допускається. Речові докази повинні надаватися експерту тільки в упакованому вигляді. Винятком із цього правила є громіздкі предмети, наприклад гармати, вогнемети, реактивна, ракетна зброя. Дослідження таких об'єктів проводиться, як правило, на місці їх знаходження. Кожен екземпляр ручної зброї поміщається в окрему

упаковку. Процедура упакування і використання матеріал не повинні призводити до появи додаткових слідів на об'єктах, які не пов'язані з подією злочину. Предмети, на яких передбачається наявність мікрооб'єктів, окремо упаковуються, а ділянки, на яких передбачається наявність слідів, обшиваються або обертаються матерією для збереження мікрооб'єктів. На кожній упаковці має бути нанесено напис із вказівкою виду об'єкта, засвідчений підписами слідчого, понятих, печаткою органу розслідування. Ця вимога спрямована на запобігання фальсифікації речових доказів, а також для дотримання принципу допустимості їх у процесі судового доказування.

Висновки. Під час розслідування незаконного обігу зброї обов'язково призначаються експертиза зброї та слідів і обставин її використання, експертиза вибухових пристроїв, експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу) для встановлення предмета злочину. Доказування причетності особи до вчинення злочину та інших важливих для кримінального провадження обставин здійснюється за допомогою трасологічної, почеркознавчої, лінгвістичної, технічного дослідження документів, відеозвукозапису, портретної, фототехнічної, матеріалознавчої, мистецтвознавчої експертиз.

Список бібліографічних посилань: 1. Плескачевский В. М. Оружие в криминалистике: понятие и классификация. М. : Спарк, 2001. 343 с. 2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14> (дата звернення: 01.09.2017).

Надійшла до редколегії 05.10.2017

Андреев Д. В. Возможности судебных экспертиз при расследовании незаконного оборота оружия

Понятие «незаконный оборот оружия» охватывает преступления, предусмотренные четырнадцатью статьями Уголовного кодекса Украины. Все преступления объединяет один предмет преступления, которым является оружие. При расследовании этих преступлений обязательно назначается экспертиза оружия и следов и обстоятельств его использования. Разнообразие видов оружия и способов совершения преступлений обуславливает необходимость назначения иных судебных экспертиз.

Ключевые слова: незаконный оборот оружия, специальные знания, судебные экспертизы.

Andreev D. V. The possibilities of forensic expertise in the investigation of illegal weapons trafficking

The term of “illegal weapons trafficking” includes a set of offenses, which are provided for by fourteen articles of the Criminal Code of Ukraine. The indicated crimes include the following actions with weapons: moving across the customs border of

Ukraine outside customs control or with concealment from customs control; abduction, appropriation, extortion, taking possession by fraud or abuse of office; illegal possession, storage, acquisition, transfer, sale, manufacturing, repair; processing, falsification, deletion or change of marking; careless storage; violation of the rules of storage, use, accounting, transportation, handling; illicit traffic on an aircraft; intentional or careless destruction or damage; loss or damage; development, production, acquisition, storage, distribution, transportation. All of these offenses combine one crime subject, which is a weapon, including ammunition, explosives and devices.

The investigation of these crimes calls for the use of specialized knowledge in the form of forensic expertise. The forensic expertise of the weapon, traces and conditions of its use, which allows to determine the crime subject, is mandatory. The variety of weapons types and methods of committing crimes determines the conduct of other forensic expertise. The examination of documents is carried out in the forensic expertise of handwriting and technical expertise of documents. The oral speech of the participants in the crime is examined in the linguistic expertise of oral speech and the expertise of video and audio records. Trasology expertise provides an opportunity to identify destroyed relief marks on weapons, the belonging of individual parts to one copy of the weapon, the presence of fingerprints on the weapon. With the help of a portrait expertise, a person whose appearance is fixed on a photo or video is identified. Expertise of materials, substances and products is assigned to identify the materials from which weapons were made, as well as the detection of micro particles of explosives. Art expertise is conducted to determine the historical and cultural value of antiquarian weapons.

Keywords: illegal weapons trafficking, special knowledge, forensic expertise.

